

NESEZDANÉ SOUŽITÍ – OTÁZKA POJMENOVÁNÍ

Miluše Vítečková

Pedagogická fakulta JU České Budějovice

Lucie Jílková

Ústav pro jazyk český AV ČR Praha

Unmarried Cohabitation – A Question of Terminology

Abstract: This article analyzes in-depth interviews with people who are not married, yet live together. This type of cohabitation, similar to marriage, but not conditioned by official legal marriage bonds, has been on the rise in the Czech Republic since the 1990s. The number of children born into this type of union is also increasing. The most common label for this type of union in specialized communication is nesezdané soužití [unmarried cohabitation]. The Czech Statistical Office is inclined toward the labels of de facto marriage or common-law marriage, and in the media and in everyday communication we can encounter phrases such as život na psí knížku or život na hromádce [shacking up, living in sin]. The in-depth interviews were conducted as a part of a qualitative research project realized in 2008-2010, and oriented toward what was originally a predominantly sociological analysis of unmarried cohabiting couples with children. A lexical and corpus analysis of the interviews revealed that the labels for this type of union, as well as the labels for the partners living in it, vary greatly. The respondents' attitudes toward the individual labels also vary. Only time will reveal whether any of the labels appearing in the interviews (přítel/přítelkyně, partner/partnerka, kamarád/kamarádka, druh/družka, milenec/milenka) [boyfriend/girlfriend, partner, friend, companion, lover] will become the dominant, definitive ones for unmarried partners.

Keywords: unmarried cohabitation; labels for unmarried partners; in-depth interview analysis; lexical and corpus analysis

Jenovéfa, řečená Jeny – Emilova družka a přítelkyně.
Emil se jednou nešikovně vyjádřil:
moje žena, ta druhá, a pak se kvůli tomu hořce pohádali.
(z knihy Jana Balabána *Zeptej se táty*)

Od druhé poloviny dvacátého století dochází v některých částech světa – a také v České republice – k proměnám rodiny. K těmto proměnám, jimiž jsou snížení porodnosti, sňatečnosti, vysoká míra rozvodovosti a zvyšující se počet dětí narozených mimo manželství, patří i vzrůstající obliba nesezdaného soužití. K prvním oblastem v Evropě, v nichž se nesezdané soužití začíná od konce druhé světové války prosazovat ve větší míře, patří skandinávské země. V současné době se tu rodí mimo manželství každé druhé dítě. Nejméně je nesezdané soužití rozšířeno v zemích jižní Evropy (Španělsko, Portugalsko, Itálie, Řecko) a v Irsku (Rabušic 2001; Chaloupková – Šalamounová 2004; Kiernan 2004). V České republice dochází k postupnému nárůstu tohoto typu soužití od devadesátých let minulého století.

Přestože jsou nesezdaná soužití často označována za „moderní“ variantu partnerského života (Hamplová – Pikálková, 2002), nejde o nový jev. Jak totiž uvádí Kalibová, ve své současné formě je nesezdané soužití něco zcela nového jak z hlediska kvantity, tak i kvality (Kalibová 2009). Bologne ve své knize *Svatby* (Bologne 1997) věnuje pozornost také historii nesezdaného soužití. Zmiňuje, že již u většiny starověkých národů existovaly vedle „opravdové svatby“, tedy vztahu zpečetěného sňatkem, ještě volnější formy svazků, nazývané např. u Germánů *Friedelehe*, u Římanů *concubinatus*.

V průběhu devadesátých let minulého století a prvního desetiletí 21. století se utvářela různá pojmenování tohoto vztahu; zatím však nedošlo k tomu, že by pro nesezdané soužití existoval jednoznačný a oficiální název. Společně s nejednotností v pojmenování tohoto vztahu existuje dále nejednotnost i v pojmenování mužů a žen, jichž se nesezdané soužití týká. Není divu: jde o svazky dosud neoficiální, minoritní, zahrnující v sobě celou škálu podob. Jde však současně o velice aktuální, opomíjené téma, které je vnímáno těmi, kteří žijí v nesezdaném soužití, jako dosti významný problém.

Náš článek je zaměřením nad možnostmi pojmenování, které nabízejí právě ti, jichž se dané téma týká. Analýza 38 hloubkových rozhovorů (s 21 ženami a 15 muži) se zaměřuje na pojmenování osob (mužů a žen), které žijí v nesezdaných svazcích. Jde o svazky, ve kterých je vychováváno alespoň jedno dítě,

příčemž oba partneři jsou jeho biologickými rodiči. Lze tedy předpokládat, že jde o vztahy, které jsou alternativou manželství. Současně je na základě rozhovorů možné očekávat, že se tyto nesezdané svazky jednou v manželství promění. S určitostí to však říci nelze: není jasné, jak tyto vztahy skutečně dopadnou. Rozhovory byly uskutečněny jak s mladými páry, které spolu žijí krátkou dobu, tak i s těmi, kteří žijí v nesezdaném soužití více než 20 let. Na ukázkách z interview jsou jednak prezentována jednotlivá pojmenování nesezdaných partnerů, která respondenti v interview uvádějí, jednak jsou hodnoceny postoje respondentů k těmto pojmenováním a v některých případech také postoje dalších lidí, o kterých respondenti mluví a kteří se v komunikaci také vyrovnávají s potřebou nesezdané partnery nějak pojmenovat. Pojmenování z interview jsou konfrontována s údaji uváděnými vybraným výkladovým slovníkem, a s údaji které poskytuje Český národní korpus. Cílem tohoto textu je tedy deskripce sledovaného fenoménu s ukázkami citací z rozhovorů, jež ilustrují možné varianty pojmenování partnerů žijících v nesezdaném soužití.

Nesezdané soužití – pojmenování vztahu

Nesezdané soužití je v odborné literatuře nejfrekventovanějším výrazem pro dlouhodobější životní společenství dvou osob odlišného pohlaví, které žijí ve svazku podobném manželství, aniž by byly oficiálně sezdány (Hrušáková – Králíčková 2006; Rabušic 2001). Pro toto soužití však existuje mnoho dalších výrazů. Zahraniční odborníci používají např. *společné soužití (living together)*, *konsensuální svazek (consensual union)*, *dvoustupňové manželství (two-step marriage)*, *manželství na zkoušku (trial marriage)* atd. Nejpoužívanějším termínem je pak právě *nesezdané soužití* neboli *nesezdaná kohabitace (unmarried cohabitation)* (Freeman – Lyon 1983 in Rabušic 2001: 193). Ačkoliv je právo vždy odrazem společenské reality, a přestože odráží chování společenských subjektů a reaguje na toto chování specifickými právními prostředky a nástroji (Hrušáková 1993), s pojmem *nesezdané soužití* se v českém právním řádu nesetkáváme. Ani zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, ho výslovně nezmiňuje, přestože s ním počítá.

Termín *kohabitace* ve smyslu *soužití nesezdaných partnerů* si podle našeho názoru zaslouhuje pozornost. Někteří čeští a slovenští sociologové (Rabušic 2001, Mládek – Širočková 2004) jej takto užívají. Ovšem např. v Sociologickém slovníku (Geist 1992) termín *kohabitace* vůbec nenalzáme. Podíváme-li se do překladového anglicko-českého slovníku (Velký anglicko-český slovník

1984) na heslo *cohabitation*, zjišťujeme, že v angličtině se tohoto výrazu užívá ve dvou významech, totiž 1. život muže a ženy ve společné domácnosti bez sňatku a 2. koitus, soulož. Najdeme-li heslo *kohabítace* v Akademickém slovníku cizích slov (Academia 1995), pak u něj nacházíme výklad jediný, a to ten, který je ve zmíněném překladovém slovníku označen jako význam 2. Můžeme tedy konstatovat, že někteří česky a slovensky píšící sociologové užívají termínu *kohabítace/kohabítacia* v rozporu s právě uvedenými slovníkovými údaji. Došlo u nich k převzetí významu 1. u anglického výrazu *cohabitation* a k jeho počesštění/poslovenštění.

Nesezdané soužití – pojmenování partnerů

Jaký výraz pro sebe volí ti, kteří žijí v nesezdaném soužití, a jak jednotlivá pojmenování vnímají, hodnotí? V rámci kvalitativního výzkumu uskutečněného v letech 2008–10, který se zabývá analýzou nesezdaného soužití, bylo provedeno 38 hloubkových rozhovorů. Ač byl výzkum původně zaměřen především na motivaci pro život v nesezdaném soužití a na rodičovství v nesezdaném soužití, v průběhu rozhovorů se problematika pojmenování, aniž by přímo k pojmenování nesezdaného soužití směřovala otázka, objevila. Je patrné, že otázku pojmenování cítí respondenti jako určitý problém.

Hned při prvním uskutečněném rozhovoru s mužem, během něhož otázka pojmenování vůbec nebyla vyslovena, zaznělo:

Bedřich¹ (40 let, NS – 19 let): „... věci, které nemůžeme nazvat, neexistují ... tím, že něco pojmenuju, tím to vznikne ... Až ta společnost na to bude zralá, připravěná, tak si ten jazyk najde slovo...“

Bedřich vnímá neexistenci jednotného pojmenování a hledání adekvátního výrazu pro nesezdané soužití, především však pro svou vlastní roli, jako problém. Současně si však uvědomuje, že je nesezdané soužití ve větší míře aktuální teprve během posledních několika let, tedy příliš krátkou dobu na to, aby bylo jisté pojmenování pocíťováno již jako závazné. Nesezdaní jsou dosud minoritní skupinou, která teprve hledá své místo ve společnosti. Otázkou zůstává, zda toto místo nalezne, či zda se i nadále bude jednat o neoficiální svazek.

¹ Jména jsou úmyslně pozměněna z důvodu dodržení anonymity. Spolu se jménem je pro ilustraci uváděn i věk a délka nesezdaného soužití.

Nyní již přejdeme k jednotlivým pojmenováním, která nesezdání pro sebe a svého partnera či partnerku volí. Nejde o vzájemné oslovování, ale o komentování situací, v nichž respondenti v rozhovoru s nějakou další osobou řeší otázku, jak sebe či svého partnera (partnerku) pojmenovat.

Můj muž, moje žena

Nejfrekventovanějším označením pro ženy a muže v nesezdaném soužití, které se v interview objevovalo, je *muž, žena*. Ve všech rozhovorech je podotknuto, že přestože respondenti tento výraz používají, cítí, že není tím, co by přesně vystihovalo jejich postavení. Zmiňují souvislost s manželstvím, s užitím tohoto označení pro sezdané partnery. Přesto je však možné učinit závěr, že jde zřejmě o nejpoužívanější, nejsrozumitelnější a nejpřijatelnější označení.

Radim (64 let, NS – 24 let): „*To je moje žena ... vždyť je to logický ... nemůžu říct moje manželka, když není, ale je to moje žena ... i když ... o manželce můžeš tedy taky říct: to je moje žena ...*“

Bedřich (40 let, NS – 19 let): „*Teď, v poslední době, co máme děti, se velmi často přistihnu, že používám oslovení moje žena. Vím, že to není úplně, že to není podle skutečnosti. Ty lidi si pod tím představí něco jiného, než jim říkám ...*“

Tomáš (31 let, NS – 8 let): „*... a pak když jsem zjistil, že Nada o mně mluví jako o svým muži, tak jsem začal mluvit o své ženě ...*“

Toto pojmenování uváděli jako jednu z možných variant všichni respondenti bez rozdílu věku i délky soužití. Pojmenování *můj muž, moje žena* považují tedy pro sebe za přijatelné; používají je ovšem s vědomím, že pro někoho třetího může být toto pojmenování matoucí, totiž že budou nesezdání partneri považováni za manžele. Současně je možné domnívat se, že toto pojmenování souvisí i s přítomností dětí v nesezdaném soužití, kdy se partneri ztotožňují s rolí manželů, pouze s tím rozdílem, že nedojde k uzavření manželství.

Podíváme-li se do Slovníku spisovného jazyka českého (1. vyd. 1960–71, 2. vyd. 1989; dále jen SSJČ), nacházíme u hesla *muž* čtyři různé významy. 1. dospělý člověk mužského pohlaví, 2. nositel významných kladných mužských vlastností, 3. jednotlivec v množství, zvláště ve vojsku, obyčejně bez hodnosti, 4. manžel. U hesla *žena* pak rovněž čtyři výklady: 1. dospělá osoba ženského pohlaví, 2. osoba ženského pohlaví, která je provdána nebo která prožila pohlavní styk (opak: panna), 3. osoba ženského pohlaví najímaná na určitou

práci, 4. manželka (SSJČ, I.: 1304, IV.: 912). Zcela pochopitelně se ani jeden z výkladů netýká nesezdaného soužití.

Jak vyplývá z uvedených ukázek, pokud respondenti užijí pro sebe či svého partnera pojmenování *muž*, *žena*, pak je vždy doplněno přivlastňovacím zájmenem *můj*. Spojení *můj muž*, *moje žena* je v běžné komunikaci chápáno ve významu *můj manžel*, *moje manželka*. Pojmenování *můj muž* (*moje žena*) a *můj manžel* (*moje manželka*) jsou v řadě kontextů zcela volně zaměnitelná, význam sdělení se výběrem jednoho či druhého pojmenování nijak nemění.

K témuž závěru docházíme, podíváme-li se do korpusu SYN2009PUB.² Veškeré výskyty slovních spojení *můj muž* (cca 1 500 výskytů) a *moje žena* (cca 2 800 výskytů) jsou ve smyslu *můj manžel*, *moje manželka*.

Přítel, přítelkyně

Dalším označením partnerů žijících v nesezdaném soužití je *přítel*, *přítelkyně*. Opět to ale respondenti necítí jako výraz adekvátně vystihující jejich vztah.

Irena (31 let, NS – 4 roky): „*S tím mám hroznej problém ... Já mu říkám můj přítel, ale že by mi to nějak vyhovovalo, tak to teda ne ... určitě by pro mě bylo jednodušší říct, že tohle je můj manžel ... to je hezký ... pro mě není vyhovující nic* (smích) ...“

Filip (35 let, NS – 4 roky): „... *když nepoužiji jméno, pak používám přítelkyně* ...“

Pojmenování *přítel*, *přítelkyně* bylo zmiňováno i s negativním podtextem:

Tomáš (31 let, NS – 8 let): „*Přítel je uprděný, umaštěný* ...“

Ačkoli se s označeními *přítel*, *přítelkyně* dnes v běžné komunikaci můžeme setkat při pojmenování partnerů jakéhokoli věku, z rozhovorů je patrné, že jde spíše o pojmenování mladších partnerů. Lze tedy předpokládat, že v případě, kdy by šlo o bezdětná nesezdaná soužití, bude toto označení frekventovanější. Jak zmiňuje Tomáš, jde o pojmenování, které určitým způsobem snižuje vážnost jejich vztahu, tedy vztahu, který je pro ně alternativou manželství.

Pojmenování *přítel*, *přítelkyně* jsou nepochybně výrazy, které v posledních desetiletích procházejí výraznou proměnou v užívání.³ Podíváme-li se opět

² Pro potřeby tohoto článku používáme výhradně korpus SYN2009PUB (www.korpus.cz).

³ Jen pro ilustraci zmiňme také text B. Správcové ve *Tvaru* 18. 10. 2007 „Přítel v nouzi“. Dle

do SSJČ, zjišťujeme u hesla *přítel* následující výklady: 1. kdo si s někým dobře rozumí a je mu příznivě nakloněn, je k němu v důvěrném vztahu; kamarád, 2. podporovatel, příznivec 3. příteli! – zdůvěřňující oslovení. U hesla *přítelkyně* pak nalézáme vysvětlení, že jde o ženskou variantu k podst. jménu *přítel*, a to ve významech 1. a 2. (SSJČ, II.: 1144-1145). Všimněme si hned, že ani v jednom případě není ze slovníkových výkladů evidentní, že se jedná o vztah muže a ženy (na rozdíl od výkladu hesel *druh*, *družka*, viz dále).

Nahlédneme-li opět do korpusu SYN2009PUB, zjišťujeme u výrazu *přítel* přes 100 000 výskytů. Na základě zběžného pročtení několika desítek výskytů můžeme konstatovat, že nejčastěji je tohoto pojmenování užíváno ve smyslu *životní partner*, časté je však užití tohoto pojmenování i ve smyslu *kamarád*. Podíváme-li se do téhož korpusu na výraz *přítelkyně*, nalézáme zhruba 22 000 výskytů. Užití ve smyslu *životní partnerka* je velmi výrazné, ve zvoleném korpusu je rozhodně užitím nejčastějším; výrazně za ním zaostává užití ve smyslu *kamarádka*.⁴ Označení *přítel*, *přítelkyně* – soudíce dle kontextů v tomto korpusu – může zahrnovat bez rozlišení páry sezdané i nesezdané.

Druh, družka

Jedinými výrazy, které jsou v SSJČ uvedeny jako označení pro partnery žijící v nesezdaném soužití a které se dodnes objevují v platných zákonech, jsou *druh* a *družka*. Toto označení bylo v dřívějších dobách spojeno s formálně administrativními kroky (Rabušic 2001).

Renata (38 let, NS – 12 let): „*Partner ... ten říká družka, ale mně se to nelíbí. Druh, družka zní hrozně, to nesnáším ...*“

Radim (64 let, NS – 24 let): „*... nebudu říkat, že je to moje družka, to je mi hrozně nepříjemný, to je pro mě blbý ...*“

Květa (55 let, NS – 30 let): „*My máme ... dřív to bylo na matrice ... my to máme papírově ošetřeno ... my jsme oficiálně jako druh a družka ...*“

autorky označovalo slovo *přítel* dříve někoho, kdo je *něčím víc než známým nebo kamarádem*, zatímco dnes se používá ve smyslu *můj kluk; druh; milenec; ten, s nímž v současné době bydlím a spím, ale z nějakého důvodu nejsme oddáni; někdo, s kým mám tzv. poměr*.

⁴ Na okraj poznamenejme, že se v loňském roce objevil text, který se mimo jiné zabývá výrazným utlačováním výrazu *kamarád* výrazem *přítel* v češtině vlivem sítě Facebook, kde jsou všichni označováni *přátelé* (z angl. *friends*), a to sloupek A. Flemrové v *Lidových novinách* 23. 1. 2010 „Sít plná přátel“.

Pojmenování *druh*, *družka* bylo většinou respondentů označeno jako nevhodné, nepoužitelné, archaické. Používají je pouze ti respondenti, kteří učinili určité formálně administrativní kroky. V případě tohoto pojmenování lze tedy hovořit o označení, které pro sebe nevolí ti, kterých se to týká, ale které je jim „podsouváno“ okolím.

V SSJČ u hesla *druh* nacházíme: 1. knižně společník, přítel, kamarád, 2. muž žijící s ženou ve společné domácnosti bez sňatku; u hesla *družka*: 1. přítelkyně, kamarádka, 2. žena žijící s mužem ve společné domácnosti bez sňatku (SSJČ, I.: 410, 412). Vidíme tedy, že tohoto pojmenování je tradičně a dlouhodobě užíváno pro nesezdané žijící ve společné domácnosti. Jak vyplývá z uvedených ukázek, respondenti jsou si vědomi, že se jedná o pojmenování, které svou podstatou jejich vztah vystihuje zřejmě nejlépe. Zároveň však ve všech případech cítíme výraznou distanci od takového pojmenování. Respondentům se pojmenování *druh*, *družka* nelíbí, odmítají je používat.

Hned ještě dodejme, že výraz *druh* má kromě zmíněného životného významu ještě význam neživotný (označme jej II), totiž jako 1. souhrn jednotlivin stejných vlastností; odrůda, skupina, 2. způsob, forma zařazující jednotlivinu n. skupinu nižší do nějaké skupiny vyšší (SSJČ, I.: 410).

Podíváme-li se na tyto výrazy opět do korpusu SYN2009PUB, zjišťujeme u hesla *druh* více než 106 000 výskytů. Jen velmi malé části výskytů je však užito ve smyslu *partner*, v naprosté většině případů jde o užití tohoto výrazu ve významu II dle SSJČ. Můžeme tedy konstatovat, že význam II výrazu *druh* v korpusu významně převažuje nad významem výrazu *druh* jako *životní partner*. Pokud by se tedy výraz *druh* jako slovníkové heslo zpracovával dnes, bylo by dobré uvést na prvním místě onen význam II.

Heslo *družka* je v korpusu zastoupeno mnohem menším počtem výskytů, kolem 7 000. V naprosté většině případů se jedná o partnerku, ženu, která žije v nesezdaném svazku. Pouze v několika málo případech je výrazem *družka* označena zvířecí samička.

Partner, partnerka

V rozhovorech bývá používáno i označení *partner*, *partnerka*.

Štěpán (33 let, NS – 7 let): „... ale nevzali jsme se z toho důvodu, že se partnerka nechtěla brát, že si chce užít svatbu ...“

Květa (55 let, NS – 30 let): „S nynějším partnerem jsem začala žít v dvacetipěti ...“

Přestože na otázku, jaké pojmenování pro sebe lidé žijící v nesezdaném soužití volí, bylo jen minimálně uváděno označení *partner*, *partnerka*, během rozhovorů se toto označení objevovalo daleko častěji. Lze se tedy domnívat, že nesezdaní toto označení používají, aniž by si to uvědomovali. V ukázce z rozhovoru s Helenou (39 let, NS – 19 let), která je uvedena níže, je toto pojmenování spojeno především s oblastí podnikání (*obchodní partner*) či se vztahem sexuálním (*sexuální partner*). Podle této respondentky jde tedy o pojmenování, které vztah nesezdaných nestaví na roveň vážného soužití, ale opět o pojmenování, které tento vztah určitým způsobem degraduje.

Nahlédneme-li do SSJČ, zjišťujeme, že heslo *partnerka* se v něm samostatně nevyskytuje. U hesla *partner* čteme následující: *partner* (ž. *partnerka*) (z angl.) společník, druh, účastník (zvl. hry, zábavy ap.): najít si dobrého partnera na výlety; obchodní partner (SSJČ, II.: 524). V ukázce z interview s respondentkou Helenou vidíme, že její chápání tohoto pojmenování se v jednom momentě s výkladem ze SSJČ zcela kryje: *obchodní partner*.

Když zadáme do korpusu SYN2009PUB heslo *partner* (cca 83 000 výskytů), zjišťujeme, že se toto podstatné jméno vyskytuje ve dvou základních oblastech, totiž a) *životní partner*, b) *obchodní partner*. Sledujeme-li kontexty užití a), tedy *životní partner*, zjišťujeme, že se může jednat i o manžela. Spíše se ale jedná o jakési zastřešující pojmenování, které zahrnuje jak partnery sezdané, tak i nesezdané. Výraz *partnerka* (cca 9 000 výskytů) se v tomto korpusu objevuje v naprosté většině případů jako pojmenování ve smyslu *životní partnerka*. Z příkladů uvedených v korpusu je zjevné, že pojmenování *partner*, *partnerka* označuje spíše lidi žijící v nesezdaných svazcích, svazky sezdané však rovněž nelze vyloučit.

V úvahu je také potřeba vzít skutečnost, že v roce 2006⁵ byla u nás uzákoněna možnost uzavírat registrované partnerství mezi osobami stejného pohlaví. Mluvili-li se tedy např. o dvou mužích jako o *partnerech*, pak se může jednat o životní partnery, ovšem o partnery sezdané, přesněji registrované, řekněme sezdané „na půli cesty“, neboť plnohodnotnou alternativou manželství (z hlediska právního) registrované partnerství není.

Holka, kluk

Dalšími zmiňovanými výrazy jsou *kluk*, *holka*.

⁵ Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

Tomáš (31 let, NS – 8 let): „*Já jsem vždycky říkal moje holka ... Mně se zdá vtipný říkat moje holka. Moje holka je teď i moje dcera ...*“

Toto označení bylo zaznamenáno pouze ve dvou případech. Jednalo se spíše o „kuriozitu“, neboť spojení *můj kluk*, *moje holka* vyvolává představu životních partnerů mladšího věku. Respondent Tomáš užívá tohoto pojmenování zřejmě dlouhodobě (*já jsem vždycky říkal*); začal je užívat pravděpodobně v počátcích svého nesezdaného soužití, tedy ve věku kolem dvaceti let, kdy se s tímto pojmenováním setkáváme běžně. Uvědomuje si však, že pojmenování *moje holka* není nijak jednoznačné, lze je totiž použít i pro pojmenování jeho dcery.

Nahlédneme opět do SSJČ. U hesla *holka* nacházíme hned paterý výklad: 1. nedospělá n. dospívající osoba ženského pohlaví, děvče, dívka, 2. expr. v důvěrném hovoru žena vůbec, 3. milá, milenka, nevěsta, děvče, dívka, 4. (dříve) služebná, děvče, 5. hanlivě nevěstka, prostitutka (SSJČ, I.: 619). Vidíme, že významu partnerka v nesezdaném svazku se z výkladů ze SSJČ nejvíce blíží výklad 3, který jednoznačně odkazuje k partnerce mladého věku, k partnerce, u níž se předpokládá, že se časem stane manželkou.

U hesla *kluk* SSJČ nabízí výklady: 1. nedospělá n. dospívající osoba mužského pohlaví, chlapec, hoch, 2. expr. muž vůbec, vrstevník, 3. expr. nápadník, milý, mládenec, chlapec, 4. kart. slang. spodek. (SSJČ, I.: 889). U hesla *kluk* je tedy situace velmi podobná situaci u hesla *holka*; výklad 3 se nejspíše blíží významu partner v nesezdaném svazku. Také zde se velmi pravděpodobně jedná o muže mladého, který časem vejde v manželství.

Nahlédneme-li do korpusu SYN2009PUB, zjišťujeme u spojení *moje holka*, *můj kluk* následující. Spojení *můj kluk* se zde vyskytuje 236 x, přičemž nejčastěji jde o významy *můj syn* a *můj partner*. První význam nad druhým výrazně převažuje. Spojení *moje holka* se objevuje 105x, opět nejčastěji ve významech *moje dcera* a *moje partnerka*. Situace je zde trochu odlišná od spojení *můj kluk*: význam *moje partnerka* mírně převažuje nad významem *moje dcera*.

Milenec, milenka

Milena (35 let, NS – 3 roky): „... a známým lidem ale říkám, že je můj milenec...“
Milena (35 let, NS – 3 roky): „... chtěla bych být co nejdéle jeho milenka a né manželka...“

V ukázkách z interview s respondentkou Milenou se objevují další možná pojmenování nesezdaných partnerů: *milenec*, *milenka*. Je zjevné, že v první ukázce mluví respondentka o svém partnerovi a ve druhé o sobě. Toto označení bylo uvedeno pouze v rámci jednoho rozhovoru, a to s ženou, která má velmi osobitý pohled na život. Naopak v rozhovoru s jiným respondentem bylo v souvislosti s tímto pojmenováním zmíněno, že jde o zcela urážlivé označení pro partnerku žijící v nesezdaném soužití. Pozoruhodné jistě je, že pojmenování *milenka* respondentka hodnotí z nějakého důvodu lépe než pojmenování *manželka*. (K druhé ukázce viz dále.)

Podíváme-li se na tato pojmenování opět do SSJČ (I: 1228), pak čteme: *milenec* – muž v milostném vztahu k ženě, milý (zpodstatnělé příd. jméno); *milenka* – žena v milostném vztahu k muži, milá (zpodstatnělé příd. jméno).⁶ Můžeme tedy říci, že slovníkový výklad u pojmenování *milenec* – *milenka* vždy předpokládá vztah muže a ženy. Stejně tak vyznívají i všechny příklady z korpusu SYN2009PUB. V dnešní době je situace jiná minimálně v tom, že jako o *milencích* o sobě mohou mluvit i dva homosexuální muži.

Pro ilustraci nyní uvedeme delší ukázkou z interview s respondentkou Helenou, která postupně uvádí téměř všechny varianty pojmenování nesezdaných partnerů, včetně svého vztahu k těmto pojmenováním, zachycených v nahrazených interview.

Helena (39 let, NS – 19 let): „... *pro to v češtině není adekvátní výraz. To je strašnej problém. Protože ... pro mě ... můj kluk, to mi přijde tak do třiaadvaceti, do pětadvaceti ... to je jako legrační. To je fakt, že tohle celý vztah řešíme. Protože kluk přichází v úvahu, když je člověk teenager. Můj přítel ... to pro mě představuje ... buď je to jako větší kamarád, nebo je to člověk, který je ode mě o hodně let starší. Přítel mi taky přijde dobrý v případě, když jsou ty lidi oba dva hodně starší, což my už v tom věku za chvíli budem (smích). Druh mi přijde divný, strašně archaický, už je to ale zase oficiální kategorie, protože pokud nejste manželé a chceš nějaký věci úřední ošetřit, tak potom můžeš být druh a družka a je to zase jednodušší. A pak také lidi používají partner, ale partner mi připadá, že bychom spolu museli mít firmu ... můj partner ... sice jo ... ale obchodní partner, sexuální partner ... to mi přijde, jako že to nevyjadřuje, že k tomu člověku mám krásnej a blízký vztah, že je to pro mě ten nejbližší člověk.“*

⁶ SSJČ uvádí ještě druhý výklad výrazu *milenec*. Již v tomto slovníku je však označen jako výklad zřídka používaný: milovník něčeho, např. milenec krásy, milenec čistě dikce básnické. U hesla *milenka* je pak druhý výklad, rovněž označený jako řídko používaný: označení pro milou, milovanou bytost.

Křestní jméno

Filip (35 let, NS – 4 roky): „*Tohle je Irena ...*“

Tomáš (31 let, NS – 8 let): „*... a pak, když jsem zjistil, že Naďa o mně mluví jako o svým muži, tak jsem začal mluvit o své ženě ...*“

Konečně zmiňme také možnost pojmenování nesezdaných partnerů prostřednictvím křestních jmen. Obecně se křestními jmény oslovují lidé v nejrůznějších komunikačních situacích, lidé, kteří jsou v různých vzájemných vztazích: manželé, rodiče a děti, kolegové na pracovišti atd. Jak ukazují interview, jedná se o pojmenování běžná i u nesezdaných partnerů. Užití křestních jmen však nijak nenaznačuje, o jaký druh vztahu mezi partnery jde, naznačují snad jen vztah neformální.

Pojmenování situačně podmíněná

Interview nabízejí také ukázky, v nichž se na malém prostoru objevuje pro nesezdané hned několik pojmenování. Respondenti v těchto ukázkách vyjadřují svůj postoj k jednotlivým pojmenováním, popisují komunikační situace, v nichž jednotlivá pojmenování užívají. Setkáváme se i s pojmenováními, která pro nesezdané užívají osoby další.

Linda (31 let, NS – 7 let): „*Je fakt, že kolem nás hodně lidí mému příteli říká manžel ... třeba poštačka se ptá, jestli je manžel doma ... já občas opravím, že přítel je či není doma ... děda si dělá srandu, že jsme jenom kamarádi a máme spolu dvě děti ... vždycky se ptá: Co ten tvůj kamarád? ... to je pravda, že vyzní divně, když spolu máme dvě děti a jsme přátelé nebo partneři ...*“

Stela (36 let, NS – 11 let): „*Já strašně nerada používám druh, z toho mám husí kůži ... a tak když se s někým bavím a vím, že to bude pokračovat, že z toho může vzniknout třeba nějaký přátelství, tak řeknu přítel, ale když je to někdo úplně cizí, tak jsem schopná říct manžel ... abych to nemusela dál rozpitvávat, vysvětlovat ...*“

Milena (35 let, NS – 3 roky): „*... na to narážím dost často, ... dost často se mi stává, že mi třeba někdo, řekne: Tak se domluvte s manželem ... tak to okamžitě reaguju, že to není můj manžel, že je to přítel ... když to říkám někde na úřadech, někomu cizímu ... a známým lidem ale říkám, že je můj milenec.*“

Ze všech ukázek je patrné, že respondentkám chybí vhodné pojmenování pro sebe a pro svého partnera. Uvádějí různé komunikační situace, v nichž je potřeba partnera nějak pojmenovat. Výběr pojmenování provádějí jednak respondentky, jednak se pro některé z pojmenování v komunikaci rozhodují další osoby. V první ukázce se setkáváme s popisem komunikace řekněme institucionální: nesezdané partnery nějak pojmenovává poštovní doručovatelka. Dále v této ukázce pozorujeme moment, kdy se pro jisté pojmenování, totiž pro pojmenování *kamarád*, rozhodne někdo z příbuzenstva.

V druhé ukázce je popsána situace, která je jistě představitelná u řady nesezdaných párů, totiž že nesezdaní partneři pro sebe volí pojmenování *manžel* (*manželka*), které se stává jakýmsi zjednodušujícím řešením, zástupným pojmenováním, k němuž není třeba nic dodávat, zatímco pojmenování jiná (např. *přítel*, *partner*) mohou u třetích osob vyvolat zmatek a nepochopení.

Ve třetí (i v první) ukázce se setkáváme naopak s odmítáním pojmenování *manžel*, které pro nesezdané partnery užije nějaká třetí osoba. Pokud někdo partnera respondentky Mileny označí za *manžela*, respondentka se proti tomu ohrazuje a v komunikaci uvádí vše na pravou míru.

Závěr

Závěrem můžeme říci, že oblast pojmenování partnerů žijících v nesezdaných svazcích je oblastí, která dosud není ukotvena, prochází v současné době proměnami a teprve budoucnost ukáže, zda se některé pojmenování nakonec ukáže jako společensky závazné, zda frekvence některého z pojmenování natolik převáží nad užíváním pojmenování ostatních, že se některé pojmenování stane normou. Nesezdaní stojí před nesnadným úkolem: pojmenovat sami sebe a pojmenovat typ soužití, pro který se rozhodli. Ovšem i ostatní lidé, kteří např. mají nesezdané mezi svými přáteli, musí nějak v komunikaci řešit otázku, jak tyto lidi, případně typ jejich soužití pojmenovat. Interviewovaní nesezdaní uvedli řadu možností, jak se pojmenovávat. Jak ale ukazuje analýza, všechna uvedená pojmenování (s výjimkou označení *druh*, *družka*) připouštějí ještě další možnosti chápání: tato pojmenování mohou být aplikována i na jiné osoby než na životní partnery žijící v nesezdaných svazcích. Jinými slovy, jednotlivá pojmenování nesezdaných partnerů jsou do jisté míry synonymní, respondenti si uvědomují, že jejich užití je problematické. Závěrem nelze než konstatovat, že jednoznačně vhodné pojmenování pro lidi žijící v nesezdaných svazcích v tuto chvíli k dispozici nemáme.

Miluše Vítečková je odbornou asistentkou Katedry pedagogiky a psychologie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V letech 2008-11 absolvovala doktorské studium na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Kontakt: mviteckova@pf.jcu.cz

Lucie Jílková je vědeckou pracovnící Oddělení stylistiky a textové lingvistiky Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR v Praze. Kontakt: jilkova@ujc.cas.cz

Použité prameny a literatura:

Český národní korpus – SYN2009PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupné na WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český statistický úřad. Změny základních proporcí faktických manželství mezi lety 1991 a 2001 [online]. Zveřejněno dne 23. 12. 2004, aktualizováno 26. 10. 2006 [cit. 2010-06-01]. Dostupné na WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/72002F7DCE/\\$File/1.cast.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/72002F7DCE/$File/1.cast.pdf)>.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

Academia. 1984. *Velký anglicko-český slovník*. Praha: Academia.

Academia. 1995. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.

Bologna, Jean-Claude. 1997. *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na západě*. Praha: Volvox Globator.

Geist, Bohumil. 1992. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing.

Hamplová, Dana – Pikálková, Simona. 2002. „Manželství, nesezdané soužití a partnerský vztah.“ Pp. 127-147 in Zdenka Mansfeldová – Milan Tušek (eds.): *Současná česká společnost. Sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Hrušáková, Milana. 1993. *Dítě, rodina, stát*. Brno: Masarykova univerzita.

Hrušáková, Milana – Králíčková, Zdeňka. 2006. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita + Doplněk.

Chaloupková, Jana – Šalamounová, Petra. 2004. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Kalibová, Květa et al. 2009. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Kierman, Kathleen. 2004. „Unmarried Cohabitation and Parenthood in Britain and Europe.“ *Law & Policy* 26, 2004, 1: 33-55.

Mládek, Jozef – Širočková, Jana. 2004. „Kohabitácia ako jedna z foriem partnerského spolužitia obyvateľstva Slovenska.“ *Sociológia* 36, 2004, 5: 423-454.

Rabušic, Ladislav. 2001. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

SSJČ. 1989. *Slovník spisovného jazyka českého I.-IV*. Praha: Academia.